

บทที่ 3

ข้อถกเถียงเกี่ยวกับทฤษฎีพหุนิยมทางศาสนาของจอห์น ฮิก

ในการเสนอทฤษฎีสันนิษฐานความคิดเรื่อง พหุนิยมทางศาสนา นั้น ฮิกยึดถือความคิดเห็นของสมิธเป็นแนวทาง สมิธมีทัศนะว่า ต้นเหตุของปัญหาข้อขัดแย้งในเรื่องที่ว่า ศาสนาใดเป็นศาสนาที่ถูกตอ้งนั้นเนื่องมาจากมโนทัศน์ที่มองศาสนาต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นองค์กรหรือสถาบันที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน มีโครงสร้างของระบบความเชื่อที่แน่นอนของตนเอง มีพิธีกรรม และการประพฤติปฏิบัติทางศาสนาที่ชัดเจน¹ การพิจารณาศาสนาว่าเป็นระบบความเชื่อ และมีรูปแบบที่แตกต่างกันนั้นทำให้ศาสนาต่าง ๆ มีฐานะแยกออกจากกันโดยปริยาย โดยที่แต่ละศาสนามีความแตกต่างกัน และต่างก็กล่าวว่ ศาสนานั้น ๆ เข้าถึงความเป็นจริงอย่างไรก็ตาม จอห์น ฮิกได้นำเอาจุดสำคัญสองจุดจากสมิธมาขยายความต่อนี้คือ เรื่องประสบการณ์ทางศาสนาและบทบาทของวัฒนธรรม

ฮิก กล่าวว่า สิ่ง que แสดงถึงนัยทางศาสนาก็คือประสบการณ์ทางศาสนา ประสบการณ์ทางศาสนาหมายถึง การเปลี่ยนจากการมีตนเองเป็นศูนย์กลางไปสู่การมีความเป็นจริงทางศาสนาเป็นศูนย์กลาง ฮิกกล่าวว่า เราสามารถที่จะสังเกตเห็นปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงชนิดนี้ว่า มันเกิดขึ้นกับบุคคลต่าง ๆ ในศาสนาต่าง ๆ ด้วยรูปแบบต่าง ๆ กัน การเกิดขึ้นทั่วไปของประสบการณ์ทางศาสนาในศาสนาต่าง ๆ เป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับความเป็นจริงทางศาสนา

¹ดู John Hick, Problems of Religious Pluralism

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเท่าเทียมกันของฐานะของศาสนาต่าง ๆ ในลักษณะที่ศาสนาต่าง ๆ สามารถนำไปสู่ความรอด หรือความหลุดพ้นได้²

แม้กระนั้นก็ตาม เราก็ยังอาจจะพูดได้ว่า อิกเซนอทฤทธิในลักษณะที่ว่าสิ่งที่เรียกว่า "เอกภาวะของความเป็นจริงเป็นสิ่งจำเป็น" โดย "เอกภาวะของความเป็นจริง" นี้หมายถึงสภาวะอันเป็นจริงสูงสุด ซึ่งมีเพียงหนึ่งเดียว โดยอิกใช้ประสบการณ์ทางศาสนาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจว่า ศาสนาใดเป็นจริง ทั้งนี้คงเป็นด้วยเหตุผลที่ว่า ถ้าคำสอนของศาสนาหนึ่ง ๆ ถูกต้อง ผู้ที่ปฏิบัติตามคำสอนเหล่านั้นก็อาจจะได้รับผลบางอย่างในลักษณะที่คำสอนบอกไว้ เกณฑ์ที่อิกใช้นั้นจึงเป็นการดูที่ปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงของบุคคลจากภาวะที่มีตนเองเป็นศูนย์กลางไปสู่ภาวะที่มีความเป็นจริงทางศาสนาเป็นศูนย์กลางที่เกิดขึ้นในศาสนาต่าง ๆ

อย่างไรก็ดี พหุนิยมทางศาสนาแบบเอกภาวะของอิก ยังคงมีปัญหาหลักอีกสองประการที่ยังต้องถกเถียงต่อไป คือ ประการแรก ถ้าเราไม่รับแนวคิดพหุนิยมทางศาสนา แต่ยอมรับแนวคิดอินคลูซิวิสต์ หรือ เอ็กซ์คลูซิวิสต์การรับเช่นนี้จะมีเหตุผลกว่าหรือไม่ ประการที่สอง ความเป็นจริงสูงสุดจำเป็นต้องเป็นหนึ่งหรือไม่ เราสามารถยอมรับพหุนิยมทางศาสนาโดยไม่ต้องยอมรับความเป็นจริงตามทัศนะแบบอิกได้หรือไม่ กล่าวคือยอมรับพหุนิยมทางศาสนาที่เชื่อว่าความเป็นจริงสูงสุดมีหลากหลาย

3.1 เหตุใดจึงต้องเป็นพหุนิยมทางศาสนา

ในประการแรก ก่อนที่เราจะโต้แย้งเกี่ยวกับพหุนิยมทางศาสนาแบบเอกภาวะของอิกว่า ทำไมจึงน่าเชื่อถือ เราควรพิจารณาว่า ทำไมพหุนิยมทางศาสนาจึงเป็นแนวทางที่ควรจะเป็น

²Ibid.

ข้อโต้แย้งประการแรกของพหุนิยมทางศาสนา เริ่มจากการตั้งคำถามว่า
เกณฑ์ที่จะใช้ในการตัดสินว่าฐานะของศาสนาใดเหนือกว่าศาสนาอื่นตามความคิดของ
ชาวอินทลลูทิวิสต์คืออะไร และเกณฑ์ที่จะแสดงให้เห็นได้ว่ามีเพียงศาสนาเดียวที่เข้า
ถึงความเป็นจริงสูงสุดได้ตามความคิดของชาวเอ็กซ์คลูทิวิสต์ คืออะไร คำถามเหล่านี้
ล้วนยังเป็นคำถามที่ทั้งชาวเอ็กซ์คลูทิวิสต์และอินทลลูทิวิสต์ยังไม่สามารถตอบได้อย่าง
ชัดเจน ซึ่งการที่ทั้งสองฝ่ายไม่สามารถตอบคำถามเหล่านี้ได้อย่างชัดเจนทำให้
ทั้งสองฝ่ายขาดน้ำหนักในการที่จะปฏิเสธแนวคิดพหุนิยมทางศาสนาไป

ประการถัดมาเป็นคำถามที่ชาวเอ็กซ์คลูทิวิสต์จะต้องตอบอันได้แก่คำถาม
ที่ว่า ถ้ามีเพียงศาสนาเดียวที่เข้าถึงความเป็นจริงสูงสุดได้ก็เท่ากับว่าศาสนาอื่นคือ
ภาพลวงตาอันไม่อาจเข้าถึงความเป็นจริงได้ไม่ว่าในระดับใด และชาวเอ็กซ์คลูทิวิสต์
จะอธิบายคำสอนของศาสนาอื่นที่ตรงหรือใกล้เคียงกับศาสนาที่ชาวเอ็กซ์คลูทิวิสต์เอง
เชื่อว่าเป็นศาสนาเข้าถึงความเป็นจริงสูงสุดได้เพียงศาสนาเดียวได้อย่างไร

อย่างไรก็ตาม ข้อวิจารณ์ที่จะมีต่อแนวคิดแบบพหุนิยมทางศาสนาก็คือ
พหุนิยมทางศาสนาจะบอกว่าศาสนาต่าง ๆ มีฐานะเท่าเทียมกันได้อย่างไร ในเมื่อ
คำสอนในศาสนาต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน

ฝ่ายพหุนิยมทางศาสนา คงจะตอบข้อวิจารณ์นี้ว่า จุดร่วมนั้นเป็นแกน
กลางที่สำคัญกว่าจุดต่าง ตัวอย่างเช่นฮิก ซึ่งเห็นว่าความต่างเป็นเพียง "วิถีปฏิบัติ"
แต่ศาสนาเหล่านี้มีลักษณะสำคัญทางศาสนา (vital religious
significance) เหมือนกัน

3.2 เหตุใดจึงต้องเป็นพหุนิยมทางศาสนาแบบเอกภาวะ

นอกเหนือจากการต้องตอบว่าทำไมพหุนิยมทางศาสนาจึงเป็นแนว
ทางที่ควรจะเป็นแล้ว คำถามที่ว่าพหุนิยมทางศาสนาควรเป็นแบบใดก็จำเป็นต้อง
ต้องให้คำตอบ เราเห็นได้ว่าถ้าทฤษฎีเกี่ยวกับพหุนิยมทางศาสนามีสมมุติฐานอยู่
บนความคิดเกี่ยวกับความเป็นจริงที่เป็นเกณฑ์กลางตัดสินฐานะของศาสนาต่าง ๆ
ให้มีความน่าเชื่อถือ เอกภาวะของความเป็นจริงก็จะมีจำเป็นต่อพหุนิยม

ทางศาสนา แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าถือว่าแต่ละศาสนามีความเป็นจริงในตนเอง ก็ไม่มีความจำเป็นต้องอ้างถึงความเป็นจริงที่เป็นหนึ่งเดียว

ฮิก เชื่อว่าความเป็นจริงทางศาสนามีหนึ่งเดียว แต่เขายอมรับ ความสัมพันธ์ของกฎเกณฑ์ เรื่องความจริงที่มีในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ แม้กระนั้นก็ตาม เขาก็ยังพูดได้ว่า ฮิก เห็นว่าเอกภาวะของความเป็นจริงมีความจำเป็น เพราะสิ่งนี้เป็นสิ่งที่แสดงว่าฐานะของศาสนาทุกศาสนามีความเท่าเทียมกัน เนื่องจากทุกศาสนาต่างก็บ่งถึงความเป็นจริงเดียวกันนี้ ต่อจากนั้นคำถามมี ต่อไปว่า ทำไมศาสนาต่าง ๆ จึงเป็นจริงเหมือนกันได้ในขณะที่มีความแตกต่างใน การบรรยายถึงความเป็นจริงทางศาสนาตามแต่ละวัฒนธรรม คำตอบก็คือประสบการณ์ ทางศาสนาจะสามารถตัดสินว่าศาสนาใดจริง โดยผู้ที่ทำตามคำสอนน่าจะได้รับผลคือ ปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงของบุคคล จากภาวะที่มีตนเองเป็นศูนย์กลางไปสู่ ภาวะที่มีความเป็นจริงทางศาสนาเป็นศูนย์กลาง ซึ่งในแง่นี้ฮิก เห็นว่า แนวคิดแบบ อินคลูซีวิสต์ไม่ถูกต้อง เพราะคุณภาพและปริมาณของประสบการณ์ทางศาสนาที่แนวคิด แบบอินคลูซีวิสต์มองว่าแตกต่างกันระหว่างศาสนานั้น ฮิกกลับเห็นว่าประสบการณ์ ทางศาสนาในข้อเสนองของเขานั้นเป็นหนึ่งเดียวกันในทุกศาสนา และฮิกยังเห็นว่า เอ็กซ์คลูซีวิสต์ไม่ถูกต้อง เพราะประสบการณ์ทางศาสนาดังกล่าวปรากฏในทุกศาสนา ไม่ได้ปรากฏเพียงในศาสนาใดศาสนาเดียว

3.2.1 ข้อถกเถียงระหว่างฮิกกับฟิลลิปส์

หลังจากที่เราได้เห็นความคิดของฮิกมาบ้างแล้ว คำถามที่ควรถามต่อ คือ จำเป็นหรือไม่ที่ภาษาศาสนาจะต้องบ่งถึงความเป็นจริงสูงสุด หรือมีความเป็นจริงสูงสุดเป็นฐานรองรับ ฟิลลิปส์เป็นผู้หนึ่งที่มีความเห็นว่า ภาษาศาสนา ไม่จำเป็นต้องบ่งถึงความเป็นจริงสูงสุด โดยเขาวิพากษ์ความคิดเรื่องเกมภาษาของ วิต เกนสไตน์มาเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างทฤษฎีของเขา

ความคิดเรื่องเกมภาษาของวิตเกินสไตน์

สำหรับปรัชญาของลุดวิก วิตเกินสไตน์ (Ludwig Wittgenstein) ในเรื่องเกมภาษานั้น วิตเกินสไตน์เรียกการใช้คำในแต่ละสถานการณ์ว่า "เกมภาษา" (language-game) ซึ่งภาษาเหมือนกับเกมตรงที่ต่างก็มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน เกมมีหลายชนิดและคำในภาษาที่ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ก็มีมากมาย เพราะฉะนั้นเกมภาษาจึงมีหลายเกม³ สำหรับอีกเกมภาษามีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรม และวัฒนธรรมก็มีบทบาทต่อกรอบมโนทัศน์ของมนุษย์และมีการส่งผ่านสืบต่อกันไปในแต่ละรุ่นของชุมชนทางศาสนานั้น ดังนั้นความต่างกันเกี่ยวกับทัศนะต่อความเป็นจริงทางศาสนาก็ขึ้นกับระบบของกรอบมโนทัศน์หรือเกมภาษาที่ต่างกันไปในแต่ละชุมชนทางศาสนา

นอกจากนี้ วิตเกินสไตน์ยังได้ให้แนวคิดที่ว่า เรามีระบบมโนทัศน์ตามเกมภาษาของแต่ละชุมชนในศาสนา และระบบมโนทัศน์นี้ถ่ายทอดผ่านคนแต่ละรุ่นในชุมชนด้วยภาษา ในเรื่อง Philosophical Investigations เขาได้เสนอ "ทฤษฎีเกมภาษา" ขึ้นมา อันทำให้เรามีภาษาศาสนาที่ชี้แสดงถึงความจริงของข้อความ กล่าวได้ว่า วิตเกินสไตน์เสนอให้เกมภาษาคือการใช้คำในแต่ละสถานการณ์ ซึ่งเกมกับภาษามีจุดที่คล้ายคลึงกันที่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน แต่ขณะเดียวกันเกมและคำในภาษามีหลากหลายแน่นอน เกมภาษาย่อมต้องมีหลายเกม แต่จุดร่วมระหว่างเกมไม่มีสารัตถะ (substance) ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่คล้ายคลึง ซึ่งเขาให้ชื่อว่า

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

³ ประทุม อังกูรโรหิต, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความคิดของวิตเกินสไตน์เกี่ยวกับความหมายของปรัชญา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 25.

"ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว"⁴ เช่น พี่น้อง 4 คน ในครอบครัว นายดำ แดง เขียว ขาว แม้ดำกับแดงรูปร่างหน้าตาอาจคล้ายกัน แต่อุปนิสัยใจคอ การแสดงอารมณ์สีหน้าต่างกัน ส่วนแดงกับเขียวและขาว อุปนิสัยใจคอ การแสดงออกเหมือนกัน แต่รูปร่างหน้าตาต่างกัน ฉะนั้นดำกับเขียวและขาวไม่มีความคล้ายกันทั้งแง่การแสดงออกและรูปร่างหน้า แต่ก็อาจมีวิธีพูดเจรจาคล้ายกัน เหล่านี้คือลักษณะที่คล้ายและต่างระหว่างเกมภาษาแต่ละเกม และถ้าโยงความคิดนี้สู่ความเป็นจริงที่เป็นสิ่งสากลก็อธิบายได้ว่าเป็นเพียงแนวโน้มของคนที่มีลักษณะสำคัญที่สิ่งทั้งหลายมีร่วมกัน ความจริงที่แท้ก็เป็นเพียงโลกทัศน์ที่ต่างกันไปตามเกมภาษาแต่ละเกมที่ต่างกัน แต่อาจมีความสัมพันธ์กันอยู่บ้าง ตามความคิดเรื่องเกมภาษา ความหมายของข้อความขึ้นกับการใช้ข้อความนั้นในสถานการณ์ต่าง ๆ อันหมายความว่าข้อความในภาษา ศาสนาในศาสนาต่าง ๆ ย่อมเป็นสถานการณ์แต่ละสถานการณ์ด้วย ฉะนั้นข้อความทางศาสนามีความหมาย โดยขึ้นกับสถานการณ์ที่ต่างกันไปในบริบทของศาสนานั้น ๆ ซึ่งความต่างกันของศาสนาทั้งหลายอันเป็นความต่างของบริบทของสังคมและวัฒนธรรมก็คือ การที่เกมภาษาของข้อความทางศาสนาในแต่ละศาสนาที่ต่างกันไปเป็นเกมภาษาแต่ละเกมนั่นเอง

ทัศนะของฟิลลิปส์เกี่ยวกับเกมภาษาของวิตเกินสไตน์

ในหนังสือเรื่อง Belief, Change and Forms of life

ดี. เซด. ฟิลลิปส์⁵ ได้นำเอาความคิดทางปรัชญาของวิตเกินสไตน์ โดย

⁴ ผู้สนใจดูเพิ่มใน Wittgenstein, Philosophical Investigation, P. 32e. sect. 67.

⁵ เรียบเรียงจาก D. Z. Phillips, Belief, Change and Forms of life. (Hong Kong: Macmillan, 1986). chapter 1, 5.

เฉพาะอย่างยิ่งความคิด เรื่อง เกมภาษา มาใช้อธิบายลักษณะของศาสนา
 เกมภาษาเป็นแง่มุมทางภาษาของรูปแบบของชีวิตแบบต่าง ๆ (Forms of Life)
 และเป็นตัวให้ความหมายแก่ภาษาที่ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ดังนั้น ความคิด หรือ
 ความเชื่อ ซึ่งอยู่ในรูปของภาษาจึงขึ้นอยู่กับรูปแบบของชีวิต ซึ่งมีเกณฑ์ตัดสินความ
 จริงในตัวของมันเอง

ศาสนานั้นถือว่าเป็นรูปแบบของชีวิตแบบหนึ่ง ดังนั้น ศาสนาจึงเป็นเกม
 ภาษา หรือระบบของมโนทัศน์ในการให้ความหมายแก่ภาษาที่ใช้ในสถานการณ์ทาง
 ศาสนาที่แตกต่างกัน พิลิปส์อ้างถึงความคิดของวิตเกินสไตน์ ในเรื่องความเชื่อ
 ทางศาสนาว่า ความเชื่อดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับ "ภาพ" หรือวิธีการมองโลก
 และภาพดังกล่าวจะมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้ที่ยึดมั่นในความเชื่อทางศาสนา
 เราไม่สามารถที่จะหาเกณฑ์ใด ๆ มาให้เหตุผลสนับสนุน (Justify) หรือหักล้าง
 รูปแบบของชีวิตที่ให้ภาพดังกล่าวได้ สิ่งที่เราทำได้อย่างมากก็คือ การเลือก
 ขอมรับหรือปฏิเสธรูปแบบของชีวิตนั้น ๆ

นอกจากนี้ พิลิปส์ยังเน้นถึงสิ่งที่ตามมาจกความคิดเรื่องรูปแบบ
 ของชีวิตว่า เราจะใช้เกณฑ์ตัดสินความจริงจากเกมภาษาอื่น ๆ มาใช้
 เพื่อสนับสนุน หรือหักล้าง ความเชื่อทางศาสนาไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น เรื่องการ
 มีอยู่ของพระเจ้า สำหรับบุคคลผู้ไม่เชื่อพระเจ้าหรือที่ใช้เกมภาษาที่ไม่บ่งถึงความ
 เป็นจริงจะเห็นว่า เรื่องการมีอยู่ของพระเจ้าเป็นการพูดถึงการมีอยู่ของสิ่ง ๆ
 หนึ่งในสิ่งหลาย ๆ สิ่งที่มีอยู่ในจักรวาล ดังนั้นจึงถามได้ว่า เมื่อใดการมีอยู่ของ
 พระเจ้าจะสิ้นสุด หรือ อาจจะพูดได้ว่า พระเจ้าไม่มีอยู่ เหมือนกับว่า ในห้องนั้น
 ไม่มีโต๊ะอยู่ แต่สำหรับผู้ที่ได้รับวิธีการมองโลกและชีวิตจากเกมภาษาของศาสนา
 มา การคิดว่า พระเจ้าเป็นสิ่ง ๆ หนึ่งในจักรวาลนั้น เป็นการคิดถึงพระเจ้าที่ไม่ใช่
 พระเจ้าตามความเชื่อทางศาสนา การพูดถึงความไม่มีอยู่ของพระเจ้านั้นก็พูดไม่ได้
 เราจะเห็นได้ว่า "พระเจ้า" ที่คนสองพูดถึงนี้ ได้รับการตีความหมายที่ต่างกัน
 อันเนื่องมาจากการยึดถือระบบมโนทัศน์ที่ให้ความหมายต่างกัน โดยที่ระบบมโนทัศน์

หรือ เกมภาษา เป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบของชีวิตที่ต่างกัน^๕

จากจุดนี้ เราจะเห็นได้ว่า นอกจากเราไม่สามารถใช้เกณฑ์ตัดสินความจริง ซ้ำมรูปแบบของชีวิตประเภทต่าง ๆ แล้ว การจะใช้เกณฑ์ตัดสินความจริง ซ้ำมรูปแบบของชีวิต ประเภทเดียวกัน แต่เป็นคนละรูปแบบของชีวิตกันก็ไม่อาจทำได้เช่นกัน ทั้งนี้เพราะว่า แต่ละรูปแบบของชีวิตที่อยู่ในประเภทเดียวกัน แต่เป็นคนละส่วนกัน ต่างก็มีระบบมโนทัศน์ในการให้ความหมายและเกณฑ์ตัดสินความจริงของตนเอง เช่น ระหว่างศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ เป็นต้น ความสัมพันธ์ดังกล่าว จึงนำไปสู่พหุนิยมทางศาสนาโดยปริยาย

ทั้งนี้ฟิลลิปส์ได้ยกตัวอย่างว่า บทกวีที่เกี่ยวกับความรักทุก ๆ บทพูดถึงสิ่งเดียวกัน อย่างไรก็ตาม สิ่งเดียวกันนี้ไม่สามารถที่จะแสดงออกมาเป็นบทกวีได้ในรูปแบบเดิม ภาวะของการมีความรักนั้นต้องแสดงออกมา แต่การแสดงออกนั้นมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัย เมื่อมาถึงจุดนี้ก็เกิดคำถามขึ้นว่า การแสดงออกทางศาสนาคืออะไร อนึ่ง ณ จุดนี้ เราจะสังเกตเห็นได้ว่า ฟิลลิปส์มีสมมุติฐานบางอย่างที่เกี่ยวกับความเป็นสากลของการแสดงออกทางศาสนาบางอย่าง แต่เขาไม่รับความเป็นสากลของความเป็นจริงทางศาสนากล่าวคือ ในทัศนะของฟิลลิปส์บทกวีแสดงออกถึงสิ่งที่ต้องแสดงออกด้วยรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัย การแสดงออกทางศาสนาก็เช่นกันกล่าวคือ เป็นการแสดงออกในรูปแบบหนึ่ง ๆ ที่กำหนดโดยวัฒนธรรม แต่ทั้งบทกวีและความจริงของข้อความทางศาสนาต่างก็มีลักษณะที่ได้พูดถึงสิ่งที่เป็นสากลบางอย่าง เราจะเห็นว่า สิ่งนี้ดูคล้ายกันกับความคิดของอีก ที่พูดถึงการแสดงออกทางศาสนาที่แตกต่างกันบนพื้นฐานของการเข้าถึงความเป็นจริงทางศาสนาอย่างเดียวกัน เพียงทว่าในทัศนะของฟิลลิปส์ไม่มีตัวความเป็นจริงทางศาสนาที่เป็นสากลใด ๆ อย่างทัศนะของอีก

^๕Ibid.

ถึงแม้กระนั้นเราคงไม่อาจกล่าวได้ว่า นักปรัชญาศาสนาทั้งสองท่านนี้มีความคิดเห็นเหมือนกันเสียทีเดียว ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุผลที่ว่าอีกเชื่อว่า มีเกณฑ์ตัดสินความจริงที่สามารถใช้กับทุก ๆ ศาสนาได้ นั่นก็คือ ประสบการณ์ทางศาสนา แต่สำหรับความคิดของฟิลลิปส์แล้ว ถึงแม้ว่าจะมีสิ่งร่วมกันที่รูปแบบของชีวิตของแต่ละศาสนาหนึ่ง ๆ ในแต่ละยุคสมัยที่รูปแบบชีวิตเปลี่ยนไปทำให้มีการแสดงออกทางศาสนาที่เปลี่ยนแปลงไป แต่เราก็ไม่สามารถพูดถึงความจริงนอกกรอบแบบของชีวิตหนึ่ง ๆ ได้ ฟิลลิปส์เห็นว่าไม่มีเกณฑ์ตัดสินความจริงที่เป็นหนึ่งเดียวอยู่นอกเกมภาษาแม้จะเป็นเกมภาษาประเภทเดียวกัน

เนื่องจากฟิลลิปส์เห็นว่าศรัทธาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของรูปแบบของชีวิตทางศาสนา ผู้ที่จะมีศรัทธาได้ก็ต้องเป็นผู้ที่ยึดมั่นในภาพที่รับรู้มาจากการเข้าไปมีส่วนร่วมกันกับรูปแบบของชีวิตนั้น ๆ⁷ ถึงแม้ว่าเกมภาษาต่าง ๆ จะแยกออกจากกัน แต่ต่างก็มีความสัมพันธ์กัน ดังนั้นเกมภาษาของศาสนาก็เช่นกันคือไม่ได้แยกออกไปจากชีวิตในส่วนอื่น ๆ ศรัทธานั้นได้รับพลังมาจากเหตุการณ์ด้านอื่น ๆ ของชีวิต เหตุการณ์เหล่านี้เป็นเหตุการณ์ที่กระตุ้นให้เกิดความหวัง ความกลัว หรือ ก่อให้เกิดความสุข ความทุกข์ ความกังวล ความสับสน หรือ ความงุนงงสงสัย เช่น เรื่องการเกิด การตาย เป็นต้น เมื่อผู้ที่เชื่อในศาสนาพบกับเหตุการณ์เหล่านี้ก็จะเกิดการตีความสิ่งเหล่านั้นด้วยภาพจากรูปแบบชีวิตทางศาสนา สิ่งนี้แสดงถึงความสำคัญของศาสนา เกมภาษาทางศาสนาเป็นการแสดงออกของอารมณ์ของมนุษย์ที่ถูกกระทบโดยสถานการณ์ต่าง ๆ ภาพจากรูปแบบชีวิตทางศาสนาสามารถเป็นที่พึ่งแก่ความอ่อนไหวทางอารมณ์เหล่านี้ได้ก็เพราะว่า การยึดมั่นในภาพจากรูปแบบชีวิตทางศาสนาหรือการมีส่วนร่วมอยู่ในรูปแบบของชีวิต หมายถึงการมีความเชื่อ บูชา ในสิ่งนั้นและใช้เป็นเครื่องชี้นำในการดำเนินชีวิต การแสดงออกของความอ่อนไหวทางอารมณ์เหล่านี้จะออกมาในรูปความเชื่อมั่นศรัทธา ซึ่งจะช่วยให้บุคคลผู้นั้น

⁷Ibid.

สามารถรับมือกับเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้นได้ และตอบสนองต่อเหตุการณ์นั้น ๆ ตามความหมายที่รูปแบบของชีวิตทางศาสนาให้ภาพในการมอง หรือ ตีความเหตุการณ์ เราจะเห็นได้ว่า การแสดงออกถึงความศรัทธาเป็นจุดที่ภาพของรูปแบบของชีวิตทางศาสนาที่บุคคลมีส่วนร่วมและเหตุการณ์ที่สะท้อนอารมณ์จากชีวิตด้านอื่น ๆ มาพบกัน ภาพจากรูปแบบชีวิตทางศาสนาจะให้ความหมายซึ่งหมายรวมถึงวิธีตอบสนองต่อเหตุการณ์ในเชิงของศาสนา เราสามารถที่จะเรียกศรัทธาได้ว่าเป็นประสบการณ์ของมนุษย์ที่มีนัยทางศาสนา หรือประสบการณ์ทางศาสนา นอกจากนี้เราจะสังเกตเห็นได้ว่า สำหรับฟิลลิปส์ ปัจจัยหนึ่งของประสบการณ์ทางศาสนามาจากปัจจัยทางจิตวิทยา กล่าวคือ คนเรามีแนวโน้มต้องการที่พึ่งพิงทางจิตใจหรืออารมณ์จากการประสบกับสถานการณ์หนึ่ง ๆ แต่ไม่ได้มาจากการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่ง ๆ หนึ่งที่เป็นความเป็นจริงทางศาสนาแบบความคิดของอีก ดังนั้น ประสบการณ์ทางศาสนาตามทัศนะฟิลลิปส์ ซึ่งมีความสำคัญต่อการมีอยู่ หรือการทำหน้าที่ของรูปแบบของชีวิตทางศาสนาจึงมีพื้นฐานที่ต่างออกไปจากประสบการณ์ทางศาสนาตามทัศนะอีก

ข้อโต้แย้งระหว่างอีกกับฟิลลิปส์

ในการโต้แย้งระหว่างอีกกับฟิลลิปส์นั้น ฟิลลิปส์เข้าใจว่า อีกวิจารณ์ทฤษฎีของเขาว่า ทำให้ความเชื่อทางศาสนาเป็นสิ่งที่อยู่ได้เองโดยไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตด้านอื่น ๆ ฟิลลิปส์ยกคำวิจารณ์ของอีกมาดังนี้

สิ่งที่ไม่น่ายอมรับได้ของทฤษฎีนี้ [ทฤษฎีของฟิลลิปส์] ก็คือว่า มันทำให้ภาษาศาสตร์มีลักษณะเป็นเอกเทศ เป็นเกมภาษาที่มีกฎเกณฑ์ของตนเอง หรือเป็นกิจกรรมทางภาษาที่มีความหมายเมื่ออยู่ภายในขอบเขตของตัวเอง ซึ่งส่งผลให้ข้อความทางศาสนาขาดนัยทาง "ภววิทยา" หรือ "อภิปรัชญา" ไป... ความหมายของข้อความทางศาสนาไม่สามารถที่จะก้าวข้ามขอบเขตของเกมภาษาออกไป เมื่อพูดถึงลักษณะของจักรวาลที่อยู่

นอกกิจกรรมทางภาษาของมนุษย์ อันเป็นเพียงส่วนหนึ่งของ
จักรวาล...^a

ฟิลลิปส์เห็นว่า เกมภาษาทางศาสนาไม่ได้เป็นเอกเทศหรือตัดขาดจากรูปแบบชีวิตด้านอื่น ๆ เนื่องจากฟิลลิปส์เข้าใจว่า สิกมุงวิจารณ์ไปที่ความเป็นเอกเทศตัดขาดออกไปจากชีวิตด้านอื่น ๆ ของเกมภาษาทางศาสนา ฟิลลิปส์จึงมุ่งที่จะโต้แย้งอีกกลับ โดยแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของรูปแบบของชีวิตทางศาสนากับ รูปแบบของชีวิตด้านอื่น ๆ ซึ่งเนื้อหาส่วนนี้ได้พูดถึงไปแล้วในการพูดถึงเรื่องศรัทธาในความคิดของฟิลลิปส์ ซึ่งเป็นจุดที่เหตุการณ์จากชีวิตด้านอื่น ๆ มาพบกันกับภาพของรูปแบบของชีวิตทางศาสนา

อย่างไรก็ตามอีกยังได้วิจารณ์ฟิลลิปส์ต่อไปอีกว่า ลักษณะที่จะตามมา จากทฤษฎีพหุนิยมทางศาสนาแบบสัมพัทธ์ของฟิลลิปส์ ได้แก่ เรื่องความเป็นเอกเทศ และเรื่องทีศาสนาเป็นเพียงเรื่องของการแสดงออกของอารมณ์นั้น ถือว่าขัดแย้งกับความเข้าใจของศาสนิกชนที่คิดกันว่า ภาษาศาสนาบ่งถึงความเป็นจริงสูงสุดของจักรวาลทั้งหมด ซึ่งมีอยู่โดยตัวเองไม่ขึ้นกับอารมณ์ความรู้สึกของศาสนิกชนนั้น ๆ เราสามารถเห็นได้ว่า ความเป็นเอกเทศที่อีกหมายถึงนั้นก็คือความเป็นเอกเทศของรูปแบบของชีวิตทางศาสนาที่ไม่บ่งถึงความเป็นจริงทางศาสนา ไม่ได้หมายความว่าความถึงการเป็นเอกเทศไปจากรูปแบบของชีวิตอื่น ๆ อย่างที่ฟิลลิปส์เข้าใจ

ศูนย์วิทยุทรพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

^aD. Z. Phillips, Belief Change and Forms of Life,
(Hongkong: MacMillan, 1986), p. 5.

อีกคิดว่า การที่ศาสนาเป็นจริงได้ในตัวเองด้วยเกณฑ์ตัดสินความจริงภายในเท่านั้นยังไม่พอ ยังต้องมีความเป็นจริงทางศาสนา ซึ่งสังเกตเห็นได้จากประสบการณ์ทางศาสนาที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ในทุกศาสนามารองรับอีกด้วย นอกจากนี้ เรายังเห็นว่า อภิปรัชญาที่ปรากฏในข้อความที่คัดมาของอีกนั้น อธิบายความถึงการมีความเป็นจริงทางศาสนาในจักรวาล

นอกจากนี้ ในคำวิจารณ์ของอีกที่ผู้วิจัยได้ยกมานั้น มีการกล่าวถึงอภิปรัชญาว่า เป็นนัยที่ภาษาศาสนาจะขาดไป จึงมีคำถามเกี่ยวกับความหมายของคำว่าอภิปรัชญาในความคิดของฟิลลิปส์

สำหรับฟิลลิปส์อภิปรัชญาเป็นเกมภาษาที่เกิดจากความสับสนในการใช้ภาษา^๑ กล่าวคือ เป็นการนำโครงสร้างไวยากรณ์ของเกมภาษาหนึ่งไปใช้ในอีกเกมหนึ่ง ดังนั้น ฟิลลิปส์จึงปฏิเสธการอนุมานจากโลกไปสู่การมีอยู่ของพระเจ้าหรือความเป็นจริงทางอภิปรัชญาใด ๆ ทั้งนี้เนื่องจากว่า การอนุมานดังกล่าวเป็นการนำเอาเกมภาษาที่พูดถึงความเป็นจริงทางกายภาพมาพูดถึงพระเจ้า ซึ่งเป็นของภาษาทางศาสนา หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการเปลี่ยนการใช้เกณฑ์ของความหมายจากเกมภาษาหนึ่งมาสู่อีกเกมภาษาหนึ่ง

ประเด็นถัดไปเราจะเห็นได้ว่า นอกจากความแตกต่างกันของความหมายของอภิปรัชญาระหว่างความคิดของอีก กับ ฟิลลิปส์ นักปรัชญาทั้งสองยังมีความแตกต่างกันในสมมุติฐานเรื่องสิ่งที่มีอยู่ในจักรวาลด้วย อีกเชื่อว่า ในจักรวาลนี้มีความเป็นจริงทางศาสนารวมอยู่ด้วย ในขณะที่ฟิลลิปส์เชื่อว่าไม่มีสิ่งเช่นนี้ ซึ่งดูได้จากการที่เขาปฏิเสธอภิปรัชญาไป แล้วจัดให้เป็นเรื่องของความสับสนจากการใช้เกมภาษาที่ต่างกัน และเมื่อไม่มีอภิปรัชญา การพูดถึงลักษณะของจักรวาลจึงเป็นไปได้ในเกมภาษาทางกายภาพเท่านั้นตามที่เสนอของฟิลลิปส์

---

^๑Ibid.

อย่างไรก็ตาม การเสนอว่าปัญหาอภิปรัชญาเกิดจากความสับสนในการใช้ภาษา ไม่ได้พิสูจน์ว่าความเป็นจริงทางอภิปรัชญาไม่มีอยู่ แต่เป็นการเสนอได้เพียงว่า เราไม่ควรพูดเรื่องอภิปรัชญาเลย อันทำให้ฟิลลิปส์ไม่อาจมีเหตุผลสนับสนุนเพียงพอที่จะแย้งอีกได้ว่าไม่มีความเป็นจริงทางอภิปรัชญาอยู่

นอกจากนี้ สมมติฐานที่ต่างกันดังกล่าวก็ยังทำให้นักปรัชญาทั้งสองท่านมีความคิดเกี่ยวกับเรื่องประสบการณ์ทางศาสนาที่ต่างกันออกไป อีกเชื่อว่า ประสบการณ์ทางศาสนาเป็น เรื่องของการติดต่อ หรือ เปิดรับต่อความเป็นจริงทางศาสนา ในขณะที่ฟิลลิปส์เห็นว่าประสบการณ์ ศาสนาเป็น เรื่องของอารมณ์ และทัศนคติ ซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้ และด้วยสมมติฐานดังกล่าว ทฤษฎีของฟิลลิปส์จึงอธิบายปรากฏการณ์ทางศาสนาได้โดยไม่ต้องอ้างถึงสิ่งที่สังเกตเห็นไม่ได้ อย่างที่อีกอ้างถึงโลกอย่างที่มีนัยเป็น ซึ่งมนุษย์สามารถที่จะรับรู้ในฐานะที่เป็นโลกแห่งปรากฏการณ์

ดังนั้น การเชื่อว่าความเป็นจริงเป็น เอกภาวะแบบอีกจะจำเป็นหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับคำตอบคำถาม เรื่องการมีอยู่ของความเป็นจริงทางศาสนา ทฤษฎีพหุนิยมทางศาสนาแบบ เอกภาวะของอีกได้ใช้การเปลี่ยนแปลงจากการมีตนเองเป็นศูนย์กลางไปสู่การมีความเป็นจริงทางศาสนาเป็นศูนย์กลางมาเป็นเกณฑ์ตัดสินฐานะของแต่ละศาสนาว่าเท่าเทียมกัน โดยที่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นเรื่องของการมีประสบการณ์ต่อความเป็นจริงผ่านทางระบบมโนทัศน์ ในขณะที่ฟิลลิปส์ถือว่าความจริงนั้นสัมพันธ์กับบริบท อันเป็นผลให้เกิดเป็นพหุนิยมทางศาสนาแบบสัมพัทธ์ จึงกล่าวได้ว่าถ้ายอมรับว่าความเป็นจริงทางศาสนามีจริงก็จะมีเกณฑ์กลางมาตัดสินฐานะของศาสนาต่าง ๆ ตามที่อีกเสนอ ถ้าไม่มีความเป็นจริงทางศาสนา ความคิดของอีกก็จะเหลือแค่เรื่องระบบมโนทัศน์ ซึ่งเป็น การกลับมาหาทฤษฎีของฟิลลิปส์ที่เขาไม่เห็นด้วย ความแตกต่างที่สำคัญของนักปรัชญาทั้งสองก็คือ เรื่องการมีอยู่ของความเป็นจริงดังกล่าว ที่เหลือมีเรื่องของเกมภาษาที่ทั้งสองยอมรับร่วมกันเป็นสำคัญ การตัดสินเรื่องการมีอยู่ของความเป็นจริงทางศาสนาจึงมีความสำคัญในการตัดสินความน่าเชื่อถือระหว่างสองทฤษฎี

กล่าวโดยสรุป แม้ทั้งอิกและฟิลลิปส์ต่างก็ยอมรับความคิดเรื่องรูปแบบของชีวิต ฟิลลิปส์เห็นว่าความสำคัญของศาสนาจากเหตุการณ์ที่สะเทือนอารมณ์จากชีวิตแง่มุมอื่น ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของศรัทธา อิกเองก็ยอมรับการมีนัยทางศาสนาอันเกิดจากการใช้ภาพจากรูปแบบของชีวิตทางศาสนา มาตีความเหตุการณ์เช่นนี้ แต่ด้วยเหตุที่ว่า อิกต้องการที่จะรักษาสามัญสำนึกของศาสนิกชนที่ว่ามีความเป็นจริงทางศาสนารองรับภาษาศาสนา เขาจึงไม่อาจยอมรับว่าศาสนาเป็นเพียงระบบมโนทัศน์ที่อธิบายด้วยรูปแบบของชีวิตเท่านั้น นอกจากเรื่องรูปแบบของชีวิตทางศาสนาอีกจึงคิดว่าจะมีอีกสิ่งหนึ่งที่จะเป็นเครื่องแสดงนัยทางศาสนาที่สำคัญ และใช้ตัดสินฐานะของศาสนาต่าง ๆ ได้ นั่นคือ ผลของการมีประสบการณ์ที่มีนัยทางศาสนาคือการเปลี่ยนจากการที่เอาตนเองเป็นศูนย์กลางมาเป็นความเป็นจริงทางศาสนาเป็นศูนย์กลาง และอิกยังเสริมด้วยว่า ทั้งตัวประสบการณ์และผลของมันเป็นการติดต่อหรือตอบสนองต่อความเป็นจริงทางศาสนา เราจะเห็นได้ว่า ถ้าไม่พูดถึงเรื่องการเมืองอยู่ของความ เป็นจริงทางศาสนา ทฤษฎีของทั้งสองท่านก็อธิบายปรากฏการณ์ทางศาสนาแบบ เดียวกัน

นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่า ทั้งสองต่างก็อธิบายปรากฏการณ์ทางศาสนา ได้เท่า ๆ กัน เพียงแต่มีสมมุติฐานเรื่องความมีอยู่ของความเป็นจริงทางศาสนาที่ต่างกัน ถ้ายอมรับแบบฟิลลิปส์ เราก็อาจบอกว่า เรื่องความเป็นจริงทางศาสนาไม่จำเป็นเพราะว่า ถึงแม้ว่าจะไม่อ้างถึงก็อธิบายปรากฏการณ์ทางศาสนาได้ แต่ถ้าเรายอมรับแบบอิกว่า ความเป็นจริงทางศาสนา มีอยู่ เราก็อาจบอกว่าทฤษฎีของฟิลลิปส์ไม่สมบูรณ์ ทำให้ความจริงของศาสนาขาดน้ำหนัก เพราะที่ไม่มีความเป็นจริงมารองรับ

นอกจากนี้อิกได้ชี้ว่าพื้นฐานของฟิลลิปส์เกิดจากการรับความคิดของพวก ปณิธานนิยมทางตรรก (Logical Positivism) ที่ถือว่าสิ่งที่มีความหมายก็ต่อเมื่อสามารถสนับสนุนโดยอ้างถึงประสาทสัมผัส ฟิลลิปส์จึงจำกัดอยู่เพียงเกมภาษาทางกายภาพ แต่ในทางตรรก การรับเรื่องเกมภาษาเฉพาะทางกายภาพมีนัยว่าเป็นเพียงการแสดงข้อจำกัดของการรับรู้ของมนุษย์ ทว่าไม่อาจบ่งได้ว่าไม่มีเอกภาวะ

ทางความเป็นจริงอยู่ ฉะนั้น ด้วยความจำกัดที่มนุษย์รับรู้ได้ เฉพาะโลกแห่งปรากฏการณ์ โดยที่เราไม่อาจรู้ถึงโลกที่เป็นจริงได้ อีกทั้งเห็นว่าโลกที่เป็นจริงมีลักษณะที่ "กำกวม" แต่อย่างไรก็ดี เราก็พิสูจน์ภาวะความเป็นจริงได้ด้วยประสบการณ์ทางศาสนาที่เป็นตัวโยงความเป็นจริงทางศาสนาที่มีอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งกำกวมเข้ากับโลกปรากฏการณ์ จะเห็นได้จากข้อแตกต่างระหว่างไคนุกับคนสามัญ เพราะนักบุญมีความถี่ของการมีประสบการณ์ทางศาสนามากกว่า ซึ่งอาจตีความได้ว่า มีความสัมพันธ์กับความเป็นจริงทางศาสนามากกว่าสามัญชน การที่ฟิลลิปส์ชี้ว่า ประสบการณ์ทางศาสนาอธิบายทางจิตวิทยาได้ โดยทางตรรกมันก็ไม่มีนัยว่าไม่มีความเป็นจริงทางศาสนา ซึ่งถ้าเราจับไว้ก่อนว่ามีความเป็นจริงดังกล่าว ก็อาจพูดได้ว่าเมื่อมนุษย์สามารถตอบรับต่อความเป็นจริงนั้น เขาก็ย่อมมีลักษณะทางจิตวิทยาที่เอื้อต่อการมีประสบการณ์นั้น เราจึงอธิบายการตอบรับในเชิงจิตวิทยาได้ ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า เหตุผลของฟิลลิปส์ไม่มีน้ำหนักพอที่จะมาหักล้างการเชื่อว่ามีเอกภาวะของความเป็นจริงทางศาสนาได้

อย่างไรก็ดี ปัญหาสำคัญของสีกอยู่ที่อีกไม่สามารถอนุมานจากผลของประสบการณ์ทางศาสนาไปสู่ความเป็นจริงทางศาสนาได้

3.2.2 ข้อเสนอแนะจากพหุนิยมทางศาสนาแบบพหุภาวะของไฮม์และหวัง

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า พหุนิยมทางศาสนาเป็นการยอมรับการมีอยู่ของศาสนาต่างๆกันในฐานะที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นทัศนะที่แตกต่างไปจากทัศนะเอ็กคลูซิวิซิซึม ซึ่งเห็นว่ามีศาสนาเพียงศาสนาเดียวที่มีค่าสอนถูกต้องเป็นจริง และอิมคลูซิวิซิซึมที่เห็นว่าถึงแม้เพียงศาสนาเดียวที่สามารถเข้าถึงความเป็นจริงสูงสุด แต่ศาสนาอื่น ๆ ก็เข้าถึงความเป็นจริงเช่นกัน เพียงแต่ว่าความเป็นจริงที่ศาสนาเหล่านั้นเข้าถึงเป็นเพียงบางส่วน ไม่ใช่ความเป็นจริงที่สมบูรณ์สูงสุด ทุกทัศนะที่กล่าวมายอมรับความเป็นจริงทางศาสนาและใช้เป็นเกณฑ์สำคัญในการแบ่งฐานะของศาสนาต่าง ๆ กัน อย่างไรก็ตามข้อถกเถียงที่จะมีต่อพหุนิยมทางศาสนาแบบเอกภาวะของฮีก และแนวทางกรมองที่แตกต่างไปพบได้ในบทความเรื่อง "Religious Pluralism"

and Interfaith Dialogue: Beyond Universalism and Particularism"¹⁰ ของยง หวัง (Yong Huang) อันเป็นตัวแทนความคิด ฝ่ายพหุนิยมทางศาสนาแบบพหุภาวะดังต่อไปนี้

ในตอนต้น ยง หวัง ได้เสนอว่ามีสองรูปแบบ (model) ที่แตกต่างของการถกเถียงระหว่างศาสนา รูปแบบแรก ศาสนาที่ต่างกันแสดงถึงสารัตถะที่เป็นสากลบางอย่าง บทสนทนาที่ทุกศาสนาสามารถอธิบายสารัตถะร่วมกันนี้ได้ ฮวง เรียกว่า สากลนิยม (universalism) ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งอธิบายว่า ศาสนาที่แตกต่างกันถือว่าเป็นความแตกต่างในระดับมูลฐาน (fundamentals) ของศาสนาเหล่านั้น บทสนทนายระหว่างศาสนาจึงมีไว้เพื่อการเชื่อในความแตกต่างอันมาจากความแตกต่างในระดับมูลฐานของศาสนาเหล่านั้นเพื่อสามารถอยู่ร่วมกันและกันได้ เรียกว่า เฉพาะส่วนนิยม (particularism)

สิ่งที่ตามมาระหว่างสองรูปแบบที่ขัดแย้งกันดังกล่าวได้นำเสนอโดยผ่านตัวแทนในแต่ละฝ่ายคืออีก ตัวแทนฝ่ายสากลนิยม กับ เอส. มาร์ค ไฮม์ (S. Mark Heim) ตัวแทนฝ่ายเฉพาะส่วนนิยม

ทั้งนี้ ในรูปแบบสากลนิยมเราอาจขยายความได้ว่า¹¹ ในแง่หนึ่งได้แก่ความเป็นสากลได้อยู่ในหลากหลายรูปแบบ เช่น ศาสนาเฉพาะ แต่ทำให้เป็นสากล เอ็กซ์คลูซิวิสต์ เพราะเชื่อว่าศาสนาเฉพาะศาสนาเดียวที่เป็นศาสนาที่เข้าถึงความเป็นจริงสูงสุด และศาสนานั้นเท่านั้นก็กลายเป็นศาสนาสากลของทุก

---

¹⁰Yong Huang, "Religious Pluralism and Interfaith Dialogue: Beyond Universalism and Particularism," Philosophy of Religion 37: 1995, 127-144 .

¹¹Ibid., p. 127.

ศาสนาไป หรืออีกแง่หนึ่งพระเจ้า (ความเป็นจริง) เท่านั้นที่เป็นสากล ซึ่งรวมทุกศาสนา ที่เป็นการแสดงออกที่หลายหลากของสิ่งสากลนี้ (Pluralism) ทั้งนี้ความคิดพหุนิยม ทางศาสนาแบบเอกภาวะของอิก คือตัวแทนของรูปแบบแห่งหลังนี้ โดยอิกเสนอพหุนิยม ที่มีพระเจ้าเป็นศูนย์กลาง (theo-centric) อิกเชื่อว่าจักรวาลแห่งศรัทธาขึ้นกับ พระเจ้าไม่ใช่ขึ้นกับคริสเตียนหรือศาสนาอื่นใด พระเจ้าเป็นจุดดวงอาทิตย์ที่เป็นแหล่ง กำเนิดของแสงสว่างและชีวิต ที่ได้สะท้อนออกมาในวิถีทางที่แตกต่างกันของแต่ละศาสนา ทุกศาสนา

สำหรับอิก แนวคิดของศาสนาเป็นการที่มนุษย์มีการตอบสนองต่อภาวะ ความเป็นจริงสูงสุด และหากปราศจากความเป็นจริงนี้ โลกทัศน์ทางศาสนาจะกลายเป็นเพียงภาพลวงตาของมนุษย์

อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของอิก ความเป็นจริงทางศาสนาโดยตัวมันเอง เราอาจรับรู้ได้ ทว่าเราต้องรับรู้ผ่านโครงสร้างทางความคิดทางศาสนาที่มนุษย์ มีประสบการณ์ต่อภาวะนั้น ฉะนั้นเราไม่สามารถมีศาสนาสากล ด้วยเหตุที่ เรามีกรอบ มโนทัศน์ที่หลากหลาย ในการรับรู้รูปแบบภาวะความเป็นจริง

นอกจากนั้น แม้ว่าเราไม่มีความเป็นจริงนั้นร่วมกัน ในทางศาสนา ก็เป็นไปได้ไม่ได้ที่จะเปรียบเทียบกันระหว่างศาสนา หรือจัดระดับของเกณฑ์ร่วมกัน เดียวกัน กระนั้นก็ตาม อิกเห็นว่า ดูเหมือนเป็นไปได้ที่จะตัดสินว่าศาสนาใด จะดี หรือถูกต้อง มากน้อยกว่ากัน อิกเชื่อว่าทุกศาสนาถูกต้องอย่างเท่าเทียมกัน เพราะแต่ละศาสนาต่างก็เป็นส่วนเฉพาะส่วนหนึ่งของการยืนยันความเป็นจริง ทั้งหมดที่เป็นสากลนั้น

อย่างไรก็ดี ทัศนะพหุนิยมทางศาสนาแบบเอกภาวะของอิกกำลังได้รับการวิจารณ์อย่างกว้างขวาง ไฮม์เป็นตัวแทนผู้หนึ่ง ไม่ใช่เพราะไฮม์มุ่งทำลายรูปแบบของอิก แต่เป็นเพราะเขามีระบบระเบียบ ในการสร้างทางเลือกของตนเอง

ไฮม์ได้โต้แย้งรูปแบบพหุนิยมทางศาสนาแบบเอกภาวะที่เน้นความเป็น สากลของอิก เนื่องจากเขาเห็นว่า อิกไม่ได้ใช้ภาษาที่เป็นกลาง และการเป็น พหุนิยมในแบบอิกต้องระลึกถึงการแสดงออกของความเป็นจริงสูงสุดอย่างเท่าเทียม ในเวลาเดียวกัน แต่ไฮม์เห็นว่าจักรวาลแห่งศรัทธาไม่ได้เป็นพหุนิยมในแบบอิก

อีกประการหนึ่ง ไฮม์ได้โต้แย้งอีกว่า ตามรูปแบบของอีก ความหลากหลายทางศาสนาเป็นเพียงภาพที่ปรากฏของศาสนา ขณะที่สิ่งที่เป็นจริงคือเอกภาวะ ซึ่งเป็นสากลแต่มีอาจรู้ได้ แต่ไฮม์เห็นว่า เป็นไปได้ที่ความเป็นจริงจะมีลักษณะพหุภาวะ สำหรับไฮม์พระเจ้าของชาวคริสต์ไม่เหมือนที่เดียวกับพระเจ้าของยิวและมุสลิม เพราะมีลักษณะที่เป็นมาตรฐานต่างกัน ไฮม์ยืนยันด้วยว่าศาสนาที่ต่างกันคือลัทธิที่ต่างกัน และลัทธิที่ต่างกันก็อาจดีที่สุดในแง่ของแม่กุญแจอันหนึ่งไม่มีลัทธิที่สากลสำหรับแม่กุญแจทุกอัน¹² ยกตัวอย่างเช่น ถ้าความรอดคือการข้ามพ้นการขีดขวางของบาปและความตายมาสู่การอยู่ร่วมกับพระเจ้าที่เป็นบุคลาธิษฐาน ศาสนาคริสต์เท่านั้นที่เหมาะสมต่อความรอดในลักษณะดังกล่าว หากมีประสบการณ์ที่ลึกซึ้งแห่งการรวมเข้ากับสัตว์ (the One) ศาสนาอื่นใดจึงจะเป็นศาสนาที่เหมาะสมกับเป้าหมายดังกล่าว และถ้าการมีประสบการณ์ของความสว่าง สะอาด สงบ หลุดพ้นจากความอยากทั้งมวลนับแต่การติดในความคิดของตน พุทธศาสนาจึงจะเป็นศาสนาที่เหมาะสมต่อความเป็นจริงในลักษณะดังกล่าว ขณะเดียวกันถ้าเน้นศรัทธาต่อบรรพบุรุษของคนคือแม่กุญแจอันหนึ่ง ซินโตก็คือศาสนาที่เป็นลัทธิที่สมควรในกาชไฮแม่กุญแจตัวนี้ หรือการปฏิบัติต่อชนชั้นนายทุนและการที่รัฐเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต มาร์กซิสก็จะเหมาะสม

ไฮม์เชื่อว่าพหุนิยมทางศาสนาแบบพหุภาวะเช่นนี้มีเหตุผลกว่า และโลกทัศน์ทางศาสนาที่แตกต่างกันไม่มีความจำเป็นที่จะต้องตัดสินว่าศาสนาใดดีกว่าหรือจริงกว่ากัน เพราะจริงเท่ากัน เนื่องจากความเป็นจริงทางศาสนาแตกต่างกันไปคือมีลักษณะเป็นพหุภาวะ ซึ่งทำให้คนที่เชื่อต่างกันอย่างสุดขั้วก็ยอมรับซึ่งกันและกันได้

¹² Ibid., p. 131.

ประการต่อมาไฮม์ยืนยันว่า พหุนิยมทางศาสนาแบบพหุภาวะของเขาสามารถสร้างความยุติธรรมอันเท่าเทียมกันต่อทัศนคติที่แตกต่างกันเกี่ยวกับความหลากหลายทางศาสนา¹³ กล่าวคือ เนื่องจากศาสนาทั้งหลายต่างก็ตระหนักว่า ศาสนาของตนไม่ได้เป็นคู่แข่งในการที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นจริงเดียวกัน ที่อาจเห็นว่ามีไม่ได้เปรียบเทียบ หรือเสียเปรียบระหว่างกันได้ (หรือขาดความยุติธรรม) แต่ในเมื่อภาวะความเป็นจริงมีภาวะที่หลากหลายจึงไม่อาจนำมาเปรียบเทียบเทียบความได้เปรียบหรือเสียเปรียบ (สร้างความยุติธรรม) เพราะต่างก็มีเกณฑ์การเข้าถึงภาวะความเป็นจริงที่แตกต่างกันไปตามแต่ทัศนะของศาสนานั้น ๆ และเท่ากับว่าแต่ละศาสนาสามารถเข้าถึงความเป็นจริงสูงสุดได้โดยเท่าเทียมกันทุกศาสนาไม่ว่าจะมองทัศนคติแบบใด ดังคำกล่าวที่ว่า

ทัศนะทางศาสนาแบบเอ็กซ์คลูซิวิสต์สามารถเป็นจริงเพราะว่าแต่ละศาสนาเป็นเพียงเลนส์ที่มนุษย์เรามองผ่านและรับรู้สิ่งที่เป็ความจริงเฉพาะนั้น ๆ อินคลูซิวิซึมสามารถเป็นจริงเพราะความเป็นจริงเฉพาะที่เรามองผ่านเลนส์อันหนึ่งอาจจะได้ภาพที่มีดีกว่าเลนส์อันอื่น และพหุนิยมแบบเอกภาวะของอีกก็สามารถเป็นจริงเพราะเหตุว่า ทุกศาสนาอาจทำหน้าที่คล้ายองค์กรเฉพาะและเป็นอำนาจสนับสนุนต่อวัฒนธรรมเฉพาะเหล่านั้น¹⁴

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

ตามทัศนะของไฮม์ จุดหมายเบื้องต้นของบทสนทนาระหว่าง ศาสนาคือการเปิดเผยความแตกต่างขั้นมูลฐานระหว่างศาสนาเพื่อที่ว่า ศาสนาที่แตกต่างกันสามารถเชื่อได้ว่าพวกเขาคือผู้แสวงหาหาสิ่งที่แตกต่างกัน มากกว่าแข่งขันกันในการแสวงหาสิ่งเดียวกัน (ภาวะความเป็นจริงเดียวกัน) ทำให้มีการยอมรับซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น และบทสนทนาระหว่างศาสนาจะนำมาซึ่งความชัดเจนและเสริมสร้างศรัทธาของบุคคล และทำให้พบสาระหรือสิ่งที่อาจขาดหายไปจากศาสนาของตน

อย่างไรก็ดีสำหรับไฮม์ เขายืนยันว่าอาจมีข้อจำกัด อาทิในด้านเนื้อหา การเปรียบเทียบใหม่ที่มีสารัตถะเดียวกันระหว่างศาสนา สิ่งนี้อาจเป็นปัญหาอยู่ เช่น เรื่องกรรมในพุทธศาสนากับเจตจำนงของพระเจ้าในศาสนาคริสต์ เราไม่สามารถเปรียบเทียบกรรมในพุทธกับเจตจำนงของพระเจ้าแล้วยังคงความเป็นคริสต์ไว้ได้ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าพหุนิยมทางศาสนาแบบเอกภาวะของฮิกกับพหุนิยมทางศาสนาแบบพหุภาวะของไฮม์มีความแตกต่างกัน อย่างไรก็ดีสมมติฐานทั้งสองรูปแบบก็ยังคงมีปัญหว่าตัวภาวะความเป็นจริง ไม่ว่าจะพ้นไปจากหรืออยู่เบื้องหลังหรืออยู่ลึกไปภายใต้โลกที่ปรากฏนี้เราก็ไม่อาจค้นพบหรือรู้จักได้แท้จริง ๆ นั้นมีภาวะ หรือไม่มีอยู่เลย ศึกษานั้นก็ตาม วิลเลียม เจมส์¹⁵ (William James) ผู้ซึ่งแยกความแตกต่างระหว่างความเป็นจริงที่เป็นสาเหตุแห่งความรู้ของมนุษย์ กับ ความเป็นจริงที่ถูกพิสูจนโดยการปฏิบัติของมนุษย์ ได้วิเคราะห์ถึงภาวะความเป็นจริงในแบบหลัง เช่น ความเป็นจริงของความรักมีภาวะความเป็นจริงของตัวเอง มันไม่ใช่ภาพลวงตาของผู้มีความรัก และไม่ใช้ความเป็นจริงที่มีมาก่อนที่จะกลายมาเป็นคู่รักกัน แต่มันเกิดขึ้นจากการสร้างของผู้ที่กำลังรักซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ของ หวัง¹⁶ ได้เสนอ

¹⁵ Ibid., p. 135.

¹⁶ Ibid., p. 135.

รูปแบบพหุนิยมทางศาสนาว่าไม่ควรถกเถียงกันทางอภิปรายเกี่ยวกับภาวะความเป็นจริงที่เหนือธรรมชาติ แต่ต้องอาศัยการศึกษาประวัติศาสตร์ของศาสนา อันทำให้ทสนทนาระหว่างศาสนาเปลี่ยนไป

บทสนทนาระหว่างศาสนาของฮิกมีเพื่อเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อมีการตอบสนองที่ดีที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ต่อสังคม ขณะที่สำหรับไฮม์บทสนทนาระหว่างศาสนากลับมีเพื่อเผยถึงความแตกต่างขั้นมูลฐาน เพื่อการยอมรับและมีสันติต่อกัน

แต่สำหรับรูปแบบพหุนิยมทางศาสนาของยอง หวังนั้น ศาสนาในแต่ละวัฒนธรรมต่างกัน หว่าไม่ได้แยกขาดจากกัน และมีการเชื่อมต่อกันทั้งหมด แต่หาใช่เป็นความสากลที่มีร่วมกันไม่ บทสนทนาระหว่างศาสนาตามรูปแบบนี้จึงไม่ได้จำกัดการมองไปที่ความร่วมมือกันหรือต่างกัน หากแต่มุ่งเน้นความเป็นไปได้ของการเรียนรู้ การสอน ซึ่งกันและกัน ทั้งขณะนี้จึงต่างกับทัศนะของฮิกที่ศาสนาต่างกันสามารถเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพราะมีมาตรวัดเดียวกัน ส่วนไฮม์และหวังศาสนามีมาตรวัดที่แตกต่างกันเพราะภาวะความเป็นจริงที่แต่ละศาสนายอมรับแตกต่างกันไป โดยที่ในทัศนะไฮม์ศาสนาที่ต่างกันไม่มีสิ่งที่จะเรียนรู้กันได้โดยสาร์ตละ ขณะที่ตามความคิดของยอง ฮ้วง เขาได้เสนอว่า

๕ ในทางวัฒนธรรมนั้น ไม่มีโครงสร้างที่ตายตัว ไม่มีรูปแบบมาตรฐาน หรือการขัดแย้งกันของสัจพจน์อย่างในทางเรขาคณิต ฉะนั้นจึงมีการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้ นอกจากนั้นวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไม่ใช่ความแตกต่างโดยชนิด แต่เป็นความแตกต่างระหว่างทฤษฎีที่เก่าและใหม่ (ที่ปฏิวัติไป) ภายในวัฒนธรรม (ศาสนา) เดียวกันนั่นเอง

3.2.3 ข้อโต้แย้งต่อแนวคิดพหุนิยมทางศาสนาแบบพหุภาวะของไฮม์และหวัง

ผู้วิจัยต้องการชี้การโต้แย้งที่มีต่อการรับภาวะความจริงทางศาสนาแบบพหุภาวะ ดังต่อไปนี้

ประการแรก ถ้ารับว่าความเป็นจริงทางศาสนามีภาวะที่หลากหลาย เช่น นิพพานก็เป็นจริง พระเจ้าแบบเทวนิยมก็เป็นจริง ปัญหาก็คือเราจะพูดหรืออธิบาย

ถึงแค่ระดับโลกที่ปรากฏ (Phenomena) ก็ได้เพราะก็ไม่อาจเข้าใจถึงโลกที่เป็นจริงและความสัมพันธ์ระหว่างโลกที่เป็นจริงกับโลกที่ปรากฏอันเป็นปัญหา เช่นเดียวกับที่อีกได้ประสບอยู่ และความต่างกันของวิถีปฏิบัติในแต่ละศาสนาในส่วนของโลกที่ปรากฏก็มีนัยบ่งไปถึงความต่างกันของความเป็นจริง (โลกที่เป็นจริง) ทางศาสนาอยู่แล้ว

ประการที่สอง ถ้ายอมรับภาวะความเป็นจริงทางศาสนาแบบพหุภาวะ แต่กลับบอกว่ามีความเป็นจริงเท่ากัน ความต่างกันนี้จะถือว่าเป็นความเป็นจริงสูงสุดได้อย่างไร เมื่อถามว่าเราใช้อะไรเป็นเกณฑ์ ที่ทำให้ความเป็นจริงที่ต่างกันมีฐานะที่เท่ากัน ก็จะต้องตอบว่าตัวภาวะความเป็นจริงนั้นเองเป็นเกณฑ์ ซึ่งก็จะเกิดปัญหาอีกว่า แล้วเอาเกณฑ์อะไรมาบอกว่า ตัวภาวะความเป็นจริงที่ต่างกันใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินได้เหมือนกัน ฉะนั้นจะเกิดการถกเถียงเวียนไปไม่ได้ไม่จบสิ้น

ประการที่สาม การที่เราจะบอกว่าสิ่งสองสิ่งมีฐานะเท่ากัน เราก็มักจะมองว่าที่ฐานะเท่ากัน เพราะปริมาณเท่ากันหรือคุณภาพเท่ากัน เช่น น้ำกับน้ำมี 100 ลิตร ฐานะเท่ากันเพราะมีปริมาณเท่ากัน คนที่เท่ากันสองคน เพราะคุณภาพของงานเท่ากัน เป็นต้น แต่สำหรับภาวะความเป็นจริงของศาสนาต่าง ๆ ฐานะเท่าเทียมคืออะไร เป็นปริมาณเท่ากันหรือ ปริมาณของภาวะความเป็นจริงเป็นอย่างไร วัดที่ศุหน หรือเป็นคุณภาพ คุณภาพของภาวะความเป็นจริงเท่ากัน คืออะไร ทั้งนี้ถ้าเราใช้เกณฑ์พหุนิยมทางศาสนาแบบของอีก คือ การเอาตนเองเป็นศูนย์กลางสู่การเอาความเป็นจริงเป็นศูนย์กลาง หากความเท่าเทียมของฐานะในศาสนาต่าง ๆ มาจากเกณฑ์นี้ จะวิเคราะห์ได้ว่าน่าจะเป็นการเปลี่ยนทางคุณภาพไม่ใช่ทางปริมาณ นั่นคือศาสนาทั้งหลายมีคุณภาพที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนจากการเอาตนเองเป็นศูนย์กลางไปสู่การเอาความเป็นจริงเป็นศูนย์กลางได้เท่ากัน ถ้าจะทำให้เกณฑ์ทางพหุนิยมทางศาสนาที่มีอยู่ได้ ก็มีนัยว่า ภาวะความเป็นจริงต้องมีคุณภาพเท่ากันด้วย ถ้าหากจะยอมรับว่าภาวะความเป็นจริงเป็นพหุภาวะ ถ้ามีภาวะความเป็นจริงหนึ่งเดียวคือเป็นเอกภาวะจะไม่มีปัญหา เพราะคุณภาพจะเท่ากันอยู่แล้ว ด้วยเหตุที่ไม่มีภาวะความเป็นจริงอื่นมาเป็นตัวเปรียบเทียบ หากเราลองสมมติให้ภาวะความเป็นจริงที่แตกต่างกันในแต่ละศาสนาในเชิงคุณภาพแทนด้วยตัวอักษร ในที่นี้ก็คือ $A = B = C = D$ ฯลฯ แน่แน่นอนว่าถ้าวัดเชิงคุณภาพหรือคุณสมบัติ ภาวะความเป็นจริงที่

มีคุณสมบัติเป็นบุคคลเช่นพระเจ้าของคริสต์กับภาวะความเป็นจริงที่มีคุณสมบัติไม่เป็นบุคคล เช่นนิพพานของพุทธ มีคุณสมบัติที่ต่างกัน แล้วจะมีคุณภาพเท่ากันได้อย่างไร

3.3 ปัญหาการนำปรัชญาของค่านิยมมาใช้ในทฤษฎีพหุนิยมเอกภาวะของฮิก

3.3.1 ทศนะของเวอร์แคมป์

เวอร์แคมป์¹⁷ ได้วิจารณ์ฮิกไว้ตั้งชื่อว่า

ข้อแรก ถ้าติดตามทฤษฎีพหุนิยมเอกภาวะของฮิกแล้วจะไม่มีใครบอกได้ว่าภาวะความเป็นจริงที่แต่ละศาสนาบังถึงนั้นเป็นสิ่งเดียวกัน เพราะปัญหาที่ว่าไม่มีศาสนาใดรับรู้ภาวะความเป็นจริงได้โดยไม่ผ่านกรอบการตีความจากโครงสร้างของจิต

ข้อสอง ข้อวิจารณ์ข้อแรกทำให้เกิดปัญหาว่า ทำไมภาวะความเป็นจริงต้องมีหนึ่งเดียว ทำไมจึงมีหลากหลายไม่ได้ เพราะเราจะรู้ได้อย่างไรว่าภาวะความเป็นจริงมีกี่ภาวะ ในเมื่อภาวะความเป็นจริง เราต้องรับรู้โดยผ่านกรอบการตีความจากโครงสร้างของจิต

ข้อสาม เวอร์แคมป์ยังได้วิจารณ์ฮิกอีกว่า ฮิกเข้าใจด้านที่ไม่ถูกต้อง เพราะโลกที่ปรากฏจะมีความเป็นความสากลเหมือนกันจากการรับรู้ด้วยโครงสร้างจิตที่เหมือนกันทั้งสองรายการ ทว่าวิถีปฏิบัติทางศาสนาของฮิกเป็นสิ่งที่แปรเปลี่ยนหลากหลาย และแตกต่างกันไปในแต่ละวัฒนธรรม

¹⁷Bernard Verkamp. "Hick's interpretation of religious pluralism," Philosophy of Religion, 1991, pp. 103-124.

อีกอาจโต้ข้อวิจารณ์ที่สามของเวอร์แคมป์ได้ว่า ตัวอิกเองรู้และเข้าใจปรัชญาของค่านักดี แต่สิ่งที่เขาใช้อธิบายในเรื่องโลกปรากฏการณ์เป็นแนวคิดเรื่องเกมภาษาของวิตเคนสไตน์ ซึ่งการตีความโลกปรากฏการณ์แตกต่างกันไปในแต่ละเกมภาษาตามแต่ละวัฒนธรรม โดยที่อิกได้อาศัยการแบ่งโลกเป็นสองแบบของค่านักมาประกอบ และสามารถโยงระหว่างมนุษย์กับภาวะความเป็นจริงที่มีอยู่อย่างจำเป็นและเป็นสากลด้วยการใช้เกณฑ์การเอาความเป็นจริงเป็นศูนย์กลางแทนการเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้อาจกล่าวได้ว่าอิกยอมรับว่า ญาณวิทยาของค่านักหรือหมวดหมู่ความรู้ทั้งสิบสองรายการไม่สัมพันธ์กับการรับรู้หรือประสบการณ์ที่แตกต่างกันของมนุษย์ เพราะเป็นสิ่งที่เป็นครงสร้างของจิตที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคนอย่าง เป็นสากลเหมือนกันอันเท่ากับว่าการรับรู้ทางศาสนาในโลกที่ปรากฏย่อมมีความเป็นสากลเหมือนกัน เนื่องจากโครงสร้างของจิตในการตีความของมนุษย์เป็นสากลเหมือนกัน แต่อิกเห็นว่าความรู้ทางศาสนามีพื้นฐานอยู่บนประสบการณ์การรับรู้ของมนุษย์ที่แตกต่างกันไป ดังนั้นโลกที่ปรากฏในทัศนะของอิกจึงมีปัจจัยจากบทบาทของวัฒนธรรม: เป็นกรอบมโนทัศน์ที่กำหนดแตกต่างกันไปในแต่ละวิถีปฏิบัติของศาสนา อิกยังได้ยืนยันอีกว่า โครงสร้างของจิตเกี่ยวกับประสบการณ์ทางศาสนาไม่ใช่สิ่งที่สากลและแปรเปลี่ยนไม่ได้^{1a} แต่แตกต่างตามวัฒนธรรม และปัจจัยทางวัฒนธรรมนั่นเองที่ทำให้มนุษย์รับรู้และมีประสบการณ์ที่หลากหลายต่อโลกที่เป็นจริง อันทำให้มนุษย์มีวิถีปฏิบัติทางศาสนาที่ไม่เหมือนกันไปด้วย ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าในความจริงแล้วศาสนาที่เราพบเห็นในโลกที่ปรากฏก็มีได้เป็นศาสนาสากล หรือมีการตีความศาสนาจากมนุษย์ทุกคนเป็นสากลเหมือนกันแต่อย่างไร

นอกจากนี้ ยังมีข้อโต้แย้งเพิ่มเติมเกี่ยวกับความคิดของอิกอีกได้แก่ ความคิดเกี่ยวกับความเป็นจริงของค่านัก ที่มีผู้พยายามอธิบายว่า ความคิดเกี่ยวกับโลกที่เป็นจริงนี้มีความหมายเชิงลบ (Negative) และเชิงบวก (Positive)

^{1a} Ibid, p. 110.

ได้¹⁰ ที่ว่าเชิงลบคือ หมายความว่าความเป็นจริง ไม่ใช่สิ่งนั้น ไม่ใช่สิ่งนี้ ส่วนเชิงบวกคือ ยอมรับว่า มีความเป็นไปได้ที่จะรู้ความเป็นจริงบางส่วน ทว่าการเข้าใจ ความเป็นจริงเป็นเชิงบวก และเชิงลบเช่นนี้ก็ไม่สามารถช่วยให้เรามีความกระจ่างในภาวะความเป็นจริงของค่านักได้

ข้อโต้แย้งต่อไปคือ หากมองภาวะความเป็นจริงตามความคิดของอีกเรื่องพระเจ้าซึ่งเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ ลักษณะของภาวะความเป็นจริงที่นักปราชญ์อย่างอีกยอมรับก็คือ ความเป็นนิรันดร์ ไม่ถูกจำกัดในกาล ยิ่งลักษณะที่เหนือธรรมชาติ และพ้นกาลจะเกิดขึ้นด้วยแล้วจะเป็นปัญหาโดยตรงกับตัวปรัชญาของค่านักเอง เพราะค่านักกล่าวว่า

เพราะเหตุที่สิ่งนี้ย่อมเป็นการยืนยันและปฏิเสธเงื่อนไขทางกาลเวลาอย่างทันที เรื่องนี้ไม่ใช่เพียงแต่กล่าวว่า สิ่งใดก็ตามที่เป็นนิรันดร์ภาพสำหรับพระเจ้าย่อมเป็นอนันตกาลสำหรับเรา แต่รวมถึงการกล่าวว่า ในประสบการณ์ที่เป็นจริงเราต้องเดินข้ามกาลเวลานั้นไป เพื่อสำนักถึงกฏศีลธรรมในตัวของเราเอง แต่สิ่งนี้จะนำมาซึ่ง ทศนะทั้งสองแนวที่ขัดกันว่า เวลาเป็นและไม่เป็นเพียงรูปแบบของการรับรู้ของเรา²⁰

¹⁰ ดูเพิ่มเติมได้ใน H.J. Paton. Kant's Metaphysic of Experience (London: George Allen&Unwin Ltd, 1961) p. 452.

²⁰ Immanuel Kant, Religion within the Limits of Reason Alone, (Newyork: Harper&Row Publishers, 1960), p. 303.

ดังนั้น การยอมรับว่าพระเจ้ามีอยู่จริงและเป็นนิรันดร์คือ การยอมรับเวลาที่ไม่มีสิ้นสุด ไม่มีจุดเริ่มและจุดจบ แต่ในโลกที่ปรากฏ (Phenomenon) เราอยู่ใต้ขอบเขตของเวลา แล้วเวลาที่ต่างกันของ สองโลกนี้ คือโลกที่ปรากฏกับโลกที่เป็นจริงจะเชื่อมโยงกันอย่างไร

กระนั้นก็ตาม อาจมีผู้มองว่า ถ้าในธรรมชาติมีความ เป็นเหตุเป็นผลกันอยู่แล้วและจิตมนุษย์เป็นผู้ เข้าใจ จัดระเบียบข้อมูล ก็อาจมีภาวะความเป็นจริงเป็นพระเจ้าอันสูงสุดที่เป็นพลังที่จะทำหน้าที่จัดระเบียบในธรรมชาติ ซึ่งการแบ่งโลกออกเป็นสองโลกดังกล่าวก็ยังสอดคล้องกับปรัชญาของคานท์ได้

อย่างไรก็ตามก็อาจมีผู้วิจารณ์แย้งว่า แม้จะชี้ให้เห็นว่าการแบ่งโลกทั้งสองสอดคล้องกับภาวะความเป็นจริงได้ การเชื่อมระหว่างโลกสองโลกก็ยังคงมีปัญหาอยู่ดี

ข้อสงสัยต่อไปก็คือ เราไม่สามารถอธิบายว่า โลกที่เป็นจริงเป็นสาเหตุของโลกแห่งปรากฏการณ์ได้อย่างไร

เราอาจกล่าวได้ว่าแม้ทฤษฎีของคานท์เองก็ยังคงมีปัญหาทางสองแพร่ง (Dilemma) กล่าวคือ เมื่อคานท์แยกโลกปรมาตถ์กับโลกที่เป็นจริง ซึ่งรับรู้ผ่านโครงสร้างของจิต ถ้าตัวเรามีโครงสร้างของจิตที่เข้าใจภาวะความเป็นจริงสูงสุดได้คานท์ก็ไม่ต้องแบ่งโลกออกเป็นสองโลก และถ้าเรารับรู้ผ่านโครงสร้างจิตที่ตีความโลก เราก็ยังรู้โลกที่เป็นจริงไปไม่ได้ อีกนัยหนึ่งก็คือ ถ้าโครงสร้างของจิตไม่สามารถเข้าใจโลกที่เป็นจริงได้ โลกที่เป็นจริงนั้นก็ไร้ความหมายในตัวเอง เพราะตามทฤษฎีของคานท์เรารับรู้และเข้าใจได้โดยผ่านโครงสร้างของจิตเท่านั้น

มาถึงตอนนี้ดูเหมือนว่า ถ้าแก้ปัญหาให้คานท์ไม่ได้ ความคิดเรื่องภาวะความเป็นจริงของอภิปรัชญาจะประสบกับปัญหาด้วย เนื่องจากอภิปรัชญาในเรื่องโลกที่ปรากฏกับโลกที่เป็นจริงของคานท์มาเป็นส่วนประกอบในการอธิบายภาวะความเป็นจริงสูงสุดของเขา ในส่วนขงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับภาวะความเป็นจริงเองก็จะมีปัญหา แม้จะเป็นตัวเรสัมพันธ์กับภาวะความเป็นจริง โดยการเปลี่ยนจากการเอาตนเองเป็นศูนย์กลางไปสู่การเอาความเป็นจริง

เป็นศูนย์กลางอย่างความคิดของอีก

อย่างไรก็ตาม สำหรับข้อวิจารณ์ข้อแรกที่มีน้ำหนักมากของเวอร์แคมป์นั้น เราจะโต้แย้งได้อย่างไรนั้น ผู้วิจัยคิดว่าอาจจะต้องอาศัยความคิดของท่านพุทธทาสเข้ามาช่วยอธิบาย

3.4 สรุป

จะเห็นได้ว่าพหุนิยมสัมพัทธ์แบบพอลิปัสจะต้องพยายามอธิบายแนวทางของตนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ถึงการที่ปฏิเสธสิ่งที่เป็นอภิปรายไปทั้งหมด แล้วศาสนาจะมีคุณค่าทางความเป็นจริงเหลืออยู่อย่างไร นอกจากเป็นเพียงสิ่งที่ช่วยจรรโลงหรือสร้างความรู้สึกต่าง ๆ เช่นเดียวกับบทกวี เท่านั้นหรือ

ส่วนแนวทางแบบพหุนิยมพหุภาวะของไฮม์และหวัง แม้จะมีข้อเสนอที่น่าสนใจ แต่ก็จะต้องตอบปัญหาข้อวิจารณ์เกี่ยวกับการมีภาวะความเป็นจริงที่เป็นพหุภาวะว่าจะเป็นไปได้อย่างไร ถึงผู้วิจัยได้วิจารณ์ไว้ข้างต้นแล้ว

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าแนวคิดพหุนิยมทางศาสนาแบบเอกภาวะของอีกฮิลได้เจอกับปัญหาที่สำคัญ อันอีกไม่อาจแก้ได้ คือการอธิบายภาวะความเป็นจริงสูงสุดที่ไม่อาจรับรู้ได้อย่างชัดเจน เพราะจากการที่อีกรับความคิดของด้านท์มา ทำให้มีการแบ่งโลกเป็นสองลักษณะคือโลกของความเป็นจริงในตัวเองกับโลกที่ปรากฏ ซึ่งเรารับรู้โลกที่ปรากฏได้โดยผ่านการ ตีความจากโครงสร้างของจิตเท่านั้น แต่ไม่อาจรับรู้โลกที่เป็นจริงได้โดยตรง กับปัญหาที่ว่าโลกที่ปรากฏจะเชื่อมโยงกับโลกที่เป็นจริงได้อย่างไร